

Turkey's Cultural Initiatives and Soft-Power Influence in Central Asia and Their Implications for the Geopolitical Interests of the Islamic Republic of Iran

Seyed Kazem Amini Ziabari

Ph.D. Graduate in National Defense, Faculty of National Defense, National Defense University, Tehran, Iran.

Email: skazemamini@gmail.com

Abstract

Over the past decade, the expansion of Turkey's cultural influence in the Central Asian republics has transformed the region's geo-identity and geolinguistic competition and affected the cultural and security decision-making environment of the Islamic Republic of Iran. Ankara's soft-power ecosystem, ranging from language education and scholarship programs to media, cultural institutions, and the discourse of "moderate Islam," has redefined the symbolic boundaries of influence and reduced the share of the Persian language in the region's cultural circulation. This study employs a mixed-methods approach and a descriptive-analytical research design, drawing on qualitative data obtained from 64 structured interviews and quantitative data analyzed at a significance level of less than 0.05. The primary objective of the study is to explain the causal mechanisms underlying this shift in soft power and its implications for Iran's cultural geopolitical position. The findings indicate that Turkey's cultural package, relying on historical media narratives, the institutions of TİKA (Turkish Cooperation and Coordination Agency) and Yunus Emre Institute, religious networks, and elite scholarship programs, has contributed to the standardization of cultural symbols and the strengthening of Pan-Turkism. This development has generated several adverse consequences for Iran, including the weakening of sustained cultural linkages, the strengthening of competing discourses, and Iran's relative lag in elite cultivation and cadre development. Nevertheless, the reservations and misgivings of some of these countries toward Turkish influence provide a limited window of opportunity for cooperation, particularly in light of Iran's shared civilizational and cultural heritage with the region. Accordingly, a mission-oriented redefinition of Iran's cultural diplomacy is necessary to establish a more effective balance of soft power.

Keywords: Central Asia; Turkey; Islamic Republic of Iran; Cultural Geopolitics; Soft Power

اقدامات فرهنگی و نفوذ نرم ترکیه در آسیای مرکزی و پیامدهای آن بر منافع ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران

سید کاظم امینی ضیابری

دانش‌آموخته مقطع دکتری دفاع ملی، دانشکده دفاع ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

Email: skazemamini@gmail.com

چکیده

در دهه اخیر، گسترش نفوذ فرهنگی ترکیه در جمهوری‌های آسیای مرکزی، میدان رقابت ژئوهویتی و ژئولینگویستیک منطقه را دگرگون و بر محیط تصمیم‌سازی فرهنگی و امنیتی جمهوری اسلامی ایران اثرگذار شده است. اکوسیستم قدرت نرم آنکارا، از آموزش زبان و بورسیه‌ها تا رسانه، نهادهای فرهنگی و گفتمان «اسلام میانه‌رو»، مرزهای نمادین نفوذ را بازتعریف و سهم زبان فارسی را در گردش فرهنگی منطقه کاهش داده است. این پژوهش با رویکرد آمیخته و روش توصیفی-تحلیلی بر پایه داده‌های کیفی حاصل از ۶۴ مصاحبه ساختاریافته و داده‌های کمی تحلیل‌شده در سطح معناداری کم‌تر از ۰/۰۵ انجام شده است. هدف اصلی پژوهش، تبیین سازوکارهای علی این جابه‌جایی قدرت نرم و پیامدهای آن بر موقعیت ژئوپلیتیکی فرهنگی ایران است. یافته‌ها نشان می‌دهد بسته فرهنگی ترکیه، با اتکا به رسانه‌های تاریخی، نهادهای «تیکا» و «یونس امره»، شبکه‌های دینی و بورسیه‌نخبگان، به استانداردسازی نمادها و تقویت پان‌ترکیسم انجامیده و پیامدهای منفی متعددی برای ایران، از جمله تضعیف ارتباطات فرهنگی پایدار، تقویت گفتمان‌های رقیب و عقب ماندن در کادرسازی نخبگانی در پی داشته است. با این وجود برخی بدگمانی‌های کشورهای مذکور به نفوذ ترکیه تنها فرصتی محدود برای همکاری با توجه به لایه‌های تمدنی مشترک ایران، باقی است و بازتعریف مأموریت‌محور دیپلماسی فرهنگی ایران برای موازنه نرم ضرورت می‌یابد.

کلیدواژه‌ها: آسیای مرکزی، ترکیه، جمهوری اسلامی ایران، ژئوپلیتیک فرهنگی، قدرت نرم

مقدمه

در دهه‌های اخیر، آسیای مرکزی به واسطه موقعیت ترانزیتی، منابع انرژی و هم‌جواری با قدرت‌های بزرگ به کانون رقابت‌های چندلایه تبدیل شده است؛ رقابتی که صرفاً امنیتی یا اقتصادی نیست و در قالب کنش‌های فرهنگی و هویتی میان بازیگرانی چون ایران و ترکیه بروز می‌یابد (کولایی و باقری، ۱۴۰۱: ۲۹۱). تهران و آنکارا هر یک با تکیه بر پیوندهای تاریخی، زبانی و دینی می‌کوشند میدان نفوذ نرم خود را پایدار سازند و دو الگوی متمایز، شامل صورت‌بندی ایرانی‌اسلام شیعی و قرائت سکولار-ملی‌گرای ترکیه با مؤلفه‌های پان‌ترکی، در سطح گفتمانی روبه‌روی هم قرار می‌گیرند (اوغلو، ۱۳۹۱: ۶؛ قنبری، ۱۴۰۱: ۹۲). پس از فروپاشی شوروی و بروز خلأ هویتی در جمهوری‌های آسیای مرکزی، این دو بسته فرهنگی رقیب، از طریق زبان، رسانه، آموزش عالی و شبکه‌های دینی، برای بازتعریف مرزهای نمادین نفوذ و شکل‌دهی به روایت‌های ملی جدید به‌کار گرفته شده‌اند (ملکی، ۱۴۰۲: ۱۰۶). در این میان، پرسش از پیامدهای ژئوپلیتیکی نفوذ نرم ترکیه برای منافع فرهنگی جمهوری اسلامی ایران اهمیت ویژه‌ای می‌یابد.

ترکیه در سه دهه اخیر با بهره‌گیری از زبان مشترک، تاریخ‌گرایی تمدنی و ابزارهای رسانه‌ای-آموزشی، راهبردی منسجم برای نفوذ نرم در جمهوری‌های آسیای مرکزی طراحی کرده است (بصیری و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۸). شبکه‌ای از نهادهای برون‌مرزی مانند «تیکا»^۱، «دیانت»^۲، بنیاد تاریخ ترک، «انستیتو یونس امره»^۳ و رسانه‌های چندزبانه، همراه با تبادلات دانشگاهی و بورسیه‌ها، «عمق فرهنگی» ترکیه را در منطقه تقویت می‌کند. در مقابل، ایران با سرمایه نمادین زبان و ادب فارسی، میراث تمدنی و پیوندهای مذهبی می‌کوشد جایگاه فرهنگی خود را حفظ کند؛ اما نگرش امنیتی بخشی از نخبگان منطقه به الگوهای ایدئولوژیک، کارآمدی دیپلماسی فرهنگی ایران را محدود کرده است (کولایی و باقری، ۱۴۰۱: ۲۹۶؛ ملکی، ۱۴۰۲: ۱۰۶). مسئله اصلی این است که اقدامات فرهنگی و نفوذ نرم ترکیه در آسیای مرکزی

1. TIKA

2. Türkiye Diyanet Foundation

3. Yunus Emre Institute

چه پیامدهایی برای منافع ژئوپلیتیکی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران دارد و این پیامدها از چه سازوکارهایی ناشی می‌شوند. آسیای مرکزی بخشی از حوزه تمدنی و تاریخی ایران و یکی از میدان‌های اصلی «بازی بزرگ جدید» میان قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای است (حافظ‌نیا، ۱۳۹۶: ۱۸۴). نادیده گرفتن ابعاد فرهنگی این رقابت می‌تواند به فرسایش تدریجی وزن نمادین ایران، تقویت گفتمان پان‌ترکیسم و کاهش سهم زبان فارسی در گردش فرهنگی منطقه بینجامد (Flint, 2022) و در صورت فقدان پژوهش دقیق، این روند می‌تواند بدون مواجهه تحلیلی و بدون ارائه راهبرد جایگزین، تشدید شود. از سوی دیگر، سیاست‌گذاری فرهنگی بدون شناخت دقیق سازوکارهای نفوذ نرم ترکیه و محدودیت‌های دیپلماسی فرهنگی ایران، احتمالاً به تصمیم‌گیری‌های مقطعی و واکنشی منجر خواهد شد و این امر خطر عقب ماندن ایران از رقابت فرهنگی، کاهش نفوذ نمادین و تضعیف منافع ژئوپلیتیکی فرهنگی کشور را در پی دارد. از این رو واکاوی علمی رقابت فرهنگی ایران و ترکیه در آسیای مرکزی، هم برای بازتعریف دیپلماسی فرهنگی ایران و هم برای حفظ و جلوگیری از فرسایش منافع ژئوپلیتیکی فرهنگی کشور در سطح راهبردی، ضرورتی دوچندان دارد.

سؤال‌های پژوهش

سؤال اصلی

اقدامات فرهنگی و نفوذ نرم ترکیه در آسیای مرکزی چه پیامدهایی برای منافع ژئوپلیتیکی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران دارد؟

سؤال‌های فرعی

۱. منافع و اهداف اقدامات فرهنگی ترکیه در جمهوری‌های آسیای مرکزی کدام است؟
۲. منافع و اهداف اقدامات فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در جمهوری‌های آسیای مرکزی کدام است؟
۳. کانون‌های تضاد منافع و اهداف فرهنگی ایران و ترکیه در آسیای مرکزی چیست؟

هدف‌های پژوهش

هدف اصلی

تبیین اقدامات فرهنگی و نفوذ نرم ترکیه در آسیای مرکزی و پیامدهای آن بر منافع ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران

هدف‌های فرعی

۱. تبیین منافع و اهداف اقدامات فرهنگی ترکیه در جمهوری‌های آسیای مرکزی؛
۲. تبیین منافع و اهداف اقدامات فرهنگی ج.ا. ایران در جمهوری‌های آسیای مرکزی؛
۳. تبیین تضاد منافع و اهداف فرهنگی ج.ا. ایران و ترکیه در آسیای مرکزی.

۱. پیشینه پژوهش

دهقانی فیروزآبادی و فتحعلی در مقاله‌ای با عنوان «هدف‌ها و مطلوبیت‌های سیاسی امنیتی ترکیه در تحولات غرب آسیا و شمال آفریقا»، مطلوبیت‌های دفاعی ترکیه در سیاست خارجی را مورد بررسی قرار دادند. براساس یافته‌های این پژوهش ترکیه تا قبل از به قدرت رسیدن حزب قدرت و توسعه تا قبل ۲۰۰۲، تلاش ویژه‌ای برای ارتباط با اروپا و آمریکا قائل بود، اما پس از آن، چرخش قابل توجهی نسبت به حوزه پیرامونی خود، شامل کشورهای آسیای مرکزی و نیز کشورهای حوزه قلمروی سابق امپراتوری عثمانی در غرب آسیا و شمال آفریقا داشتند. رویکرد حزب عدالت و توسعه در سیاست خارجی در قالب رهنامه عمق راهبردی داود اوغلو تبیین شده که هدف آن تبدیل شدن ترکیه به الگویی برای کشورهای اسلامی در سطح منطقه و خارج از آن بیان شده است (دهقانی فیروزآبادی و فتحعلی، ۱۳۹۸: ۱۷۲).

بصیری و همکاران در پژوهشی با عنوان «نقش شبکه‌های فرهنگی غیردولتی در دیپلماسی عمومی ترکیه» نشان داده‌اند که طی دهه اخیر ادبیات مربوط به رقابت فرهنگی و ژئوپلیتیکی دو کشور در منطقه رشد قابل توجهی داشته است. آنان توضیح می‌دهند که ترکیه با بهره‌گیری از ابزارهایی نظیر آموزش زبان، رسانه و نهادهای برون‌مرزی، توانسته است در برخی

جمهوری‌های آسیای مرکزی موفق‌تر از ایران ظاهر شود و این برتری را حاصل انسجام روایتی و سامان‌دهی نهادی مؤثر خود می‌دانند (بصیری و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۰).

استوار و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «نقش قدرت نمادین در روابط خارجی ترکیه و آسیای مرکزی» نشان داده‌اند که آنکارا از یک بازیگر حاشیه‌ای پس از فروپاشی شوروی به کنشگری تمدنی بدل شده و در این مسیر از مؤلفه‌های زبانی، فرهنگی، آموزشی و شبکه‌های دینی برای تقویت نفوذ خود در آسیای مرکزی بهره برده است (استوار و همکاران، ۱۳۹۹). کولایی و کاویانی‌فر در پژوهشی با عنوان «ایران و ترکیه در مجموعه امنیتی آسیای مرکزی» نشان داده‌اند که رقابت دو کشور تنها در سطح فرهنگی یا دوجانبه قابل فهم نیست، بلکه در بستر حضور فعال روسیه و چین و در قالب سازوکارهای چندجانبه‌ای همچون سازمان کشورهای ترک معنا پیدا می‌کند (کولایی و کاویانی‌فر، ۱۴۰۱: ۱۵۲). آنان تأکید می‌کنند که موازنه‌سازی قدرت‌های بزرگ در آسیای مرکزی، فضای تصمیم‌گیری بازیگران منطقه‌ای را محدود کرده و رقابت ایران و ترکیه را به بستری چندلایه و پیچیده تبدیل کرده است. همچنین، نویسندگان نشان می‌دهند که افزایش حضور اقتصادی و امنیتی بازیگران فرامنطقه‌ای، همگرایی‌های جدیدی را شکل داده که می‌تواند دامنه نفوذ دو کشور را در حوزه‌های انرژی، تجارت و ارتباطات راهبردی تحت تأثیر قرار دهد. براین اساس، آن‌ها نتیجه می‌گیرند که آینده رقابت تهران-آنکارا در این منطقه وابسته به توانایی هر یک در انطباق با این نظم متکثر و بهره‌گیری هوشمندانه از سازوکارهای منطقه‌ای خواهد بود.

ملکی در پژوهشی با عنوان «سیاست فرهنگی خارجی ایران: موانع و فرصت‌ها در آسیای مرکزی» نشان داده است که هرچند زبان و ادب فارسی و میراث مشترک فرهنگی ظرفیت بالایی برای تقویت موقعیت ایران در آسیای مرکزی ایجاد می‌کند؛ اما ضعف سازمان‌دهی نهادی مانع بهره‌برداری کامل از این ظرفیت‌ها شده است. او تأکید می‌کند که نبود هماهنگی میان نهادهای متولی فرهنگ در ایران، موجب پراکندگی برنامه‌ها و کاهش اثربخشی سیاست‌های فرهنگی در این منطقه شده است. ملکی همچنین توضیح می‌دهد که رقابت

فزاینده قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در حوزه‌های زبانی و فرهنگی، فضای عمل ایران را محدود کرده و نیازمند بازنگری در راهبردهای نرم‌افزاری کشور است (ملکی، ۱۴۰۲).

میرزایی و کشاورز مقدم در تحقیق خود با عنوان «قطبی شدن؛ بدیلی شناخت‌شناسانه برای ایجاد عمق راهبرد فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در جهت دهی به افکار عمومی جهان» نشان داده‌اند که این عمق راهبرد فرهنگی باید به مثابه بُعد نرم امنیت و نفوذ ژئوپلیتیکی بازخوانی شود. یافته‌های پژوهش مذکور نشان داد که با استفاده از دیپلماسی فرهنگی، مدیریت هوشمند رسانه‌ها و فعال‌سازی ظرفیت‌های نرم‌افزاری فرهنگی امکان ایجاد و تقویت عمق راهبردی فرهنگی کشور در افکار عمومی داخلی و خارجی وجود دارد (میرزایی و کشاورز مقدم، ۱۴۰۳: ۱۵۲).

۲. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی-توسعه‌ای قرار می‌گیرد و با رویکردی آمیخته با غلبه کیفی به تحلیل ژئوپلیتیک فرهنگی و منافع نرم ایران و ترکیه در آسیای مرکزی می‌پردازد. بخش کیفی برای فهم تعاملات هویتی، زبانی و رسانه‌ای و بخش کمی برای اعتبارسنجی و اولویت‌گذاری مؤلفه‌ها به کار گرفته شد. جامعه آماری شامل صاحب‌نظران ملی حوزه ژئوپلیتیک و سیاست خارجی، از خبرگان نیروهای مسلح تا کارشناسان دستگاه‌های دولتی، اعضای هیئت‌علمی و مدیران نهادهای فرهنگی، بود و نمونه‌گیری هدفمند انجام شد. معیار ورود حداقل کارشناسی ارشد در رشته‌های مرتبط، آشنایی حرفه‌ای با ترکیه و آسیای مرکزی و تجربه اجرایی یا پژوهشی در دیپلماسی فرهنگی بود که نهایتاً ۶۴ نفر انتخاب شدند.

داده‌ها به دو شیوه اسنادی و میدانی جمع‌آوری شد. در بخش اسنادی، منابع فارسی، انگلیسی و ترکی برای تدوین چهارچوب مفهومی بررسی گردید. در بخش میدانی، مصاحبه‌های ساختاریافته عمیق انجام و پس از حدود ۱۴ مصاحبه، اشباع نظری حاصل شد. بر مبنای نتایج کیفی، پرسش‌نامه خبرگی با طیف پنج‌درجه‌ای تدوین و میان همان ۶۴ نفر

توزیع شد. روایی محتوایی با روش لاوشه سنجیده و گویه‌های کم‌اعتبار اصلاح یا حذف شدند. پایایی نیز از طریق آلفای کرونباخ در بخش کمی و بازبینی مکرر کدها در بخش کیفی ارزیابی شد.

۳. مبانی نظری پژوهش

۳-۱. معرفی مفاهیم

ژئوپلیتیک فرهنگی: به بررسی نقش فرهنگ، زبان، مذهب و میراث تاریخی در شکل‌دهی به سیاست خارجی و رفتار ژئوپلیتیکی کشورها می‌پردازد. براساس این دیدگاه، هویت فرهنگی و تمدنی هر کشور می‌تواند ابزار مشروعیت‌بخشی به نفوذ سیاسی و اقتصادی آن در محیط منطقه‌ای باشد (حسینی، ۱۴۰۰: ۲۳۵).

تضاد منافع ژئوپلیتیکی: تضاد منافع ژئوپلیتیکی زمانی رخ می‌دهد که دو یا چند کشور در یک حوزه جغرافیایی، برای کسب نفوذ، منابع یا موقعیت استراتژیک مشترک رقابت کنند. این تضاد لزوماً به درگیری منجر نمی‌شود، بلکه می‌تواند به صورت تعامل پیچیده و چندلایه بروز کند. در مورد ایران و ترکیه، این تضاد در عرصه فرهنگی و تمدنی نیز بروز یافته است؛ جایی که هر یک در پی بازنمایی روایت خاصی از هویت منطقه‌ای هستند (قنبری، ۱۴۰۱).

نفوذ در ژئوپلیتیک: نفوذ در ژئوپلیتیک به توانایی یک کشور در اثرگذاری غیرمستقیم بر تصمیمات، ارزش‌ها و نگرش‌های سایر کشورها از طریق ابزارهای غیرسخت، همچون فرهنگ، رسانه، آموزش و نهادهای فراملی اشاره دارد (حافظ‌نیا، ۱۴۰۳: ۲۸). ترکیه با ایجاد شبکه‌های فرهنگی و رسانه‌ای در آسیای مرکزی کوشیده است این نوع نفوذ نرم را به قدرت ساختاری تبدیل کند. در مقابل، ایران نیز با تمرکز بر دیپلماسی فرهنگی، آموزش زبان فارسی و همکاری‌های دانشگاهی، تلاش کرده است که جایگاه نمادین خود را تثبیت کند (امینی ضیابری، ۱۴۰۴).

بازی بزرگ: اصطلاح «بازی بزرگ» مفهومی تاریخی در مطالعات ژئوپلیتیک است که به رقابت قدرت‌های بزرگ برای نفوذ در مناطق راهبردی اشاره دارد. پس از فروپاشی شوروی، آسیای مرکزی به عرصه «بازی بزرگ جدید» میان بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای تبدیل شد (Cooley, 2018). در این چهارچوب، ترکیه، ایران، روسیه و چین هر یک در تلاش‌اند از طریق دیپلماسی فرهنگی، اقتصادی و امنیتی، جایگاه خود را در نظم نوین منطقه‌ای تثبیت کنند.

۲-۳. چهارچوب نظری پژوهش

در این پژوهش، به‌جای تمرکز بر «عمق استراتژیک» سخت‌افزاری، از مفهوم «عمق فرهنگی» به‌مثابه زیربنای قدرت نرم ترکیه در آسیای مرکزی استفاده می‌شود. عمق فرهنگی به شبکه‌ای هم‌افزا از نهادها و برنامه‌ها اشاره دارد که از دین (دیانت و شورای اسلامی اوراسیا)، آموزش عالی و بورسیه‌ها (ریاست امور ترک‌های خارج و طرح مولانا)، رسانه و صنعت روایت («تی.آر.تی.»^۱ و درام‌های تاریخی) و نهادهای توسعه فرهنگی (تیکا و «ترک‌سوی»^۲) تغذیه شده و در چهارچوب سازمان کشورهای ترک عمل می‌کند. این اکوسیستم، با تکیه بر هم‌خانوادگی زبانی و بازنمایی تاریخ مشترک، «فرایند ترجیح‌سازی نخبگان»^۳ و نسل جوان را دنبال کرده و نفوذ نرم را در سیاست‌های فرهنگی برخی دولت‌های منطقه منعکس می‌سازد. در مقابل، نظریه قلمروهای ژئوپلیتیک طبیعی و ادعایی تمایز میان قلمرو فیزیکی و قلمرو نمادین مبتنی بر هویت، میراث و سرمایه فرهنگی را برجسته می‌کند؛ جایی که ایران و ترکیه در آسیای مرکزی عمدتاً از طریق سرمایه‌های نمادین و نه کنترل سخت، جایگاه خود را تثبیت می‌کنند (حسینی، ۱۴۰۰؛ رضایی و همکاران، ۱۳۹۹). این رویکرد مستقیماً به قدرت

1. Turkish Radio and Television Cooperation (TRT)

2. Turksoy

۳. فرایندی راهبردی که در آن یک کشور از طریق ابزارهای قدرت نرم، همانند دیپلماسی آموزشی، شبکه‌های فارغ‌التحصیلان، رسانه و دین، بر نخبگان محلی (سیاست‌گذاران، دانشگاهیان، رسانه‌سازان و تصمیم‌گیرندگان فرهنگی) در کشورهای هدف تأثیر گذاشته و ترجیحات، ذائقه‌های فکری و سیاست‌های فرهنگی آن‌ها را در جهت همسویی با منافع خود هدایت می‌کند (Kelkitli, 2020؛ امینی‌ضیابری، ۱۴۰۴).

فرهنگی پیوند خورده است، زیرا ترویج زبان، میراث و روایت تمدنی، فضای معنایی منطقه را بازآرایی و منافع ژئوپلیتیکی را مشروعیت می‌بخشد (Flint, 2022).

در سوی ترکیه، ژئوپلیتیک پان‌ترکیسم و بازخوانی میراث عثمانی، فرهنگ و زبان مشترک را به بردار اصلی قدرت نرم بدل می‌کند و با استانداردسازی نمادها و تاریخ مشترک، هم‌گرایی هویتی در چهارچوب جهان تُرک را پی می‌گیرد (قنبری، ۱۴۰۱: ۹۲). در سوی ایران، «بنیان‌های فرهنگی - تمدنی رفتار ژئوپلیتیکی» بر نقش پیوندهای فارسی‌محور، میراث مشترک و دیپلماسی دانشگاهی به‌عنوان لنگرهای طبیعی سیاست فرهنگی تأکید دارد (Majidi & Shojaee, 2021). بین این دو رویکرد، چندجانبه‌گرایی فرهنگی در قالب‌هایی مانند «سازمان همکاری اقتصادی»^۱ و «سازمان همکاری شانگهای»^۲ می‌تواند هزینه رقابت را کاهش داده و مجاری همکاری کم‌تنش فراهم کند؛ هرچند دولت‌های آسیای مرکزی با فیلتر نهادی خود، پذیرش‌گزینی و کنترل‌شده نفوذ خارجی را اعمال می‌کنند.

براساس این چهارچوب، مدل مفهومی پژوهش بر زنجیره‌ای از ورودی‌های نهادی (دیانت، بورس‌ها، رسانه، نهادهای توسعه فرهنگی و چهارچوب پان‌ترکی)، سازوکارهای میانجی (ترجیح‌سازی نخبگانی، سرمایه اجتماعی هم‌سو، هنجارهای هویتی مشترک) و خروجی‌های سیاستی (استانداردسازی نمادها و آیین‌ها، اولویت‌دهی به زبان و تبادلات ترک‌محور، تضعیف وزن روایت فارسی) استوار است؛ در کنار آن، ظرفیت‌های ایران در زبان و ادب فارسی، دیپلماسی دانشگاهی و همکاری‌های چندجانبه، مسیرهای موازنه نرم را، مشروط به بازطراحی غیرایدئولوژیک برنامه‌ها، فراهم می‌کند (امینی‌ضیابری، ۱۴۰۴).

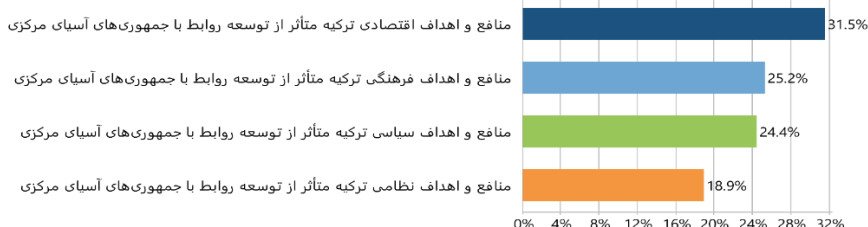
۴. یافته‌های پژوهش

این مقاله از خلال پژوهش گسترده‌تری به نگارش درآمده که در آن منافع و اهداف ژئوپلیتیکی ترکیه و جمهوری اسلامی ایران در کشورهای آسیای مرکزی بررسی شده‌اند. لازم است اشاره کنیم که طبق تحلیل کلی‌تر در پژوهش که در نمودارهای زیر انعکاس یافته، منافع و اهداف

1. ECO
2. SCO

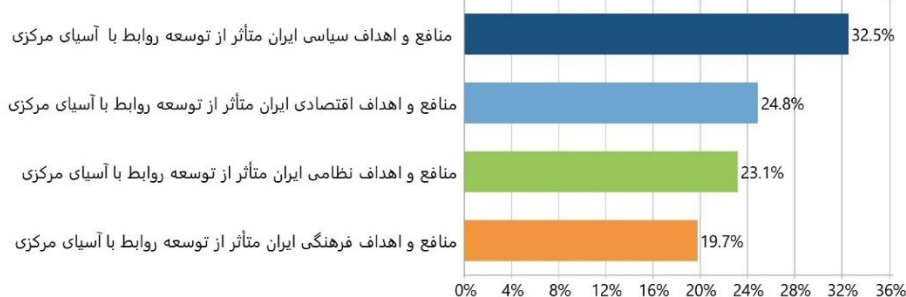
فرهنگی برای ترکیه در آسیای مرکزی، پس از حوزه اقتصادی در جایگاه دوم اهمیت است؛ اما برای جمهوری اسلامی ایران، منافع و اهداف فرهنگی، در میان چهار حوزه مورد بررسی، کم‌ترین اهمیت را دارد.

منافع و اهداف ترکیه متأثر از توسعه روابط با آسیای مرکزی

نمودار ۱: منافع و اهداف ترکیه متأثر از توسعه روابط با آسیای مرکزی

منافع و اهداف ایران متأثر از توسعه روابط با آسیای مرکزی

نمودار ۲: منافع و اهداف ایران متأثر از توسعه روابط با آسیای مرکزی

این پژوهش، با هدف تبیین اقدامات فرهنگی و نفوذ نرم ترکیه در آسیای مرکزی و پیامدهای آن بر منافع ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران، بر سه محور اصلی متمرکز است؛ محورهایی که در کنار یکدیگر نتایج منسجمی را برای فهم ماهیت، اهداف و سطوح تعارض دو کشور در این حوزه فراهم می‌سازند.

شناسایی و تحلیل منافع فرهنگی جمهوری ترکیه در جمهوری‌های آسیای مرکزی: در این بخش، کدهای مربوط به راهبردها، ابزارها و زمینه‌های نفوذ فرهنگی ترکیه در منطقه، استخراج و دسته‌بندی شدند.

استخراج و تبیین منافع فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در جمهوری‌های آسیای مرکزی: این محور به احصا دقیق ابعاد، اهداف و قلمرو منافع فرهنگی ایران در کشورهای آسیای مرکزی اختصاص یافت.

تبیین تضاد منافع فرهنگی میان جمهوری ترکیه و ج.ا.ایران در جمهوری‌های آسیای مرکزی: در نهایت، با تلفیق و مقایسه نتایج دو مرحله قبلی، کدهای مرتبط با زمینه‌های هم‌پوشانی و تقابل (تضاد) در منافع فرهنگی دو کشور در منطقه، تعیین و گزارش شده‌اند. این ساختار تحلیلی امکان درک عمیق از ماهیت و ابعاد رقابت فرهنگی و ژئوپلیتیکی میان دو بازیگر منطقه‌ای در آسیای مرکزی را فراهم می‌آورد.

۴-۱. منافع فرهنگی جمهوری ترکیه در جمهوری‌های آسیای مرکزی

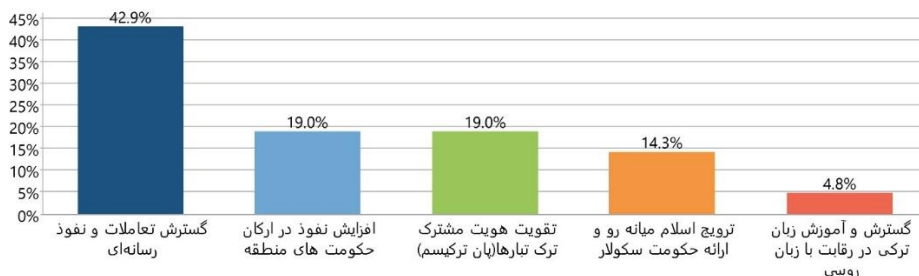
با تحلیل گزاره‌های اسناد و مصاحبه با نخبگان، در نهایت پنج مقوله «گسترش تعاملات و نفوذ رسانه‌ای»، «افزایش نفوذ در ارکان حکومت‌های منطقه»، «تقویت هویت مشترک ترک‌تبارها (پان‌ترکیسم)»، «ترویج اسلام میانه‌رو و ارائه حکومت سکولار» و «گسترش و آموزش زبان ترکی در رقابت با زبان روسی» به‌عنوان مهم‌ترین مقوله‌هایی که منافع فرهنگی ترکیه را در کشورهای آسیای مرکزی نمایندگی می‌کنند، شناسایی شد. جدول (۱)، سهم گزاره‌های هر یک از این مقوله‌ها و نمودار (۳)، درصد تأثیر هر یک از این مقوله‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۱: داده‌های مرتبط با منافع و اهداف فرهنگی ترکیه متأثر از توسعه روابط با جمهوری‌های

آسیای مرکزی

	Segments	Percentage
گسترش تعاملات و نفوذ رسانه‌ای	9	42.86
افزایش نفوذ در ارکان حکومت‌های منطقه	4	19.05
تقویت هویت مشترک ترک‌تبارها (پان‌ترکیسم)	4	19.05
ترویج اسلام میانه‌رو و ارائه حکومت سکولار	3	14.29
گسترش و آموزش زبان ترکی در رقابت با زبان روسی	1	4.76
TOTAL	21	100

منافع و اهداف فرهنگی ترکیه متأثر از توسعه روابط با جمهوری آسیای مرکزی

نمودار ۳: درصد منافع و اهداف فرهنگی ترکیه متأثر از توسعه روابط با آسیای مرکزی

در جدول (۲)، با استناد به پرسش نامه هایی که در اختیار صاحب نظران قرار گرفت، هر کدام از مقوله های مرتبط با منافع و اهداف فرهنگی ترکیه در آسیای مرکزی صحت سنجی شد. در نهایت تمام این مقوله ها با ضریب اطمینان ۹۵ درصدی تأیید شدند.

جدول ۲: اعتباریابی مقوله های مرتبط با منافع فرهنگی ترکیه با تکیه بر پرسش نامه ها

منافع	درصد فراوانی				فراوانی	میانگین	خی ۲	سطح معناداری	نتیجه
	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم				
تقویت هویت مشترک ترک تبارها (پان ترکیزم)	۴۵/۳	۴۳/۸	۱۰/۹	-	-	۲۹	۴/۳۴۳۷	۱۴/۴۶۹	تأیید
گسترش و آموزش زبان ترکی در رقابت با زبان روسی	۲۸/۱	۴۲/۲	۲۶/۶	۳/۱	-	۲۷	۳/۹۵۳۱	۲۰/۱۲۵	تأیید
گسترش تعاملات و نفوذ رسانه ای	۵۱/۶	۳۷/۵	۷/۸	۳/۱	-	۳۳	۴/۳۷۵۰	۴۱/۸۷۵	تأیید
ترویج اسلام میانه رو و	۲۹/۷	۴۵/۳	۲۰/۳	۳/۱	۱/۶	۲۹	۳/۹۸۴۴	۴۳/۵۰۰	تأیید

منافع	درصد فراوانی				فراوانی	میانگین	خی ۲	سطح معناداری	نتیجه
	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم				
ارائه حکومت سکولار									
افزایش نفوذ در ارکان حکومت‌های منطقه	۴۸/۴	۳۲/۸	۱۸/۸	-	-	۳۱	۸/۴۶۹	۰/۰۱۴	تأیید

ترکیه در جمهوری‌های آسیای مرکزی راهبردی جامع و چندبُعدی را برای تقویت نفوذ فرهنگی-سیاسی خود دنبال می‌کند؛ راهبردی که فراتر از دیپلماسی سنتی بوده و ابعاد زبانی-آموزشی، رسانه‌ای، هویتی و ژئوپلیتیکی را به‌طور هم‌زمان در برمی‌گیرد. محور اصلی این رویکرد، برجسته‌سازی «هویت مشترک ترک‌تبار» در چهارچوب ایده پان‌ترکیسم است؛ جایی که آموزش زبان ترکی از طریق مراکز فرهنگی، بورسیه‌ها و بسته‌های آموزشی، به ابزار مهم رقابت ژئولینگویستیک با روسی بدل شده و زبان ترکی را به زبان میان‌فرهنگی منطقه ارتقا می‌دهد. در کنار آن، بهره‌گیری از پیوندهای تاریخی و فرهنگی و توسعه گردشگری فرهنگی-تاریخی، به تولید حس هم‌بستگی و بازتعریف مرزهای نمادین نفوذ می‌انجامد.

در حوزه رسانه، «قدرت نرم رسانه‌ای» ترکیه با شبکه‌های تلویزیونی و پلتفرم‌های دیجیتال، روایت‌های مطلوبی از تاریخ، فرهنگ و ارزش‌های مدنظر آنکارا ارائه می‌دهد و از این طریق تخیل سیاسی مشترک و سرمایه نمادین لازم برای پیشبرد سایر ابزارها را شکل می‌دهد.

در بُعد فرهنگ سیاسی، ترویج «قرائت میانه‌رو از اسلام» و ارائه الگوی «حکمرانی سکولار سازگار با جامعه مسلمان» به افزایش اعتماد و کاهش نگرانی‌های امنیتی کمک می‌کند. همچنین مشارکت در پروژه‌های فرهنگی-هنری و مرمت اماکن، حضور نمادین و فیزیکی ترکیه را تثبیت می‌سازد. این سطوح فرهنگی در نهایت با نفوذ سیاسی و اقتصادی، از طریق سرمایه‌گذاری توسعه‌ای و پیوندهای سطح بالا با دولت‌های منطقه پیوند می‌خورند تا اهرم‌هایی پایدار برای گسترش نفوذ آنکارا ایجاد شود.

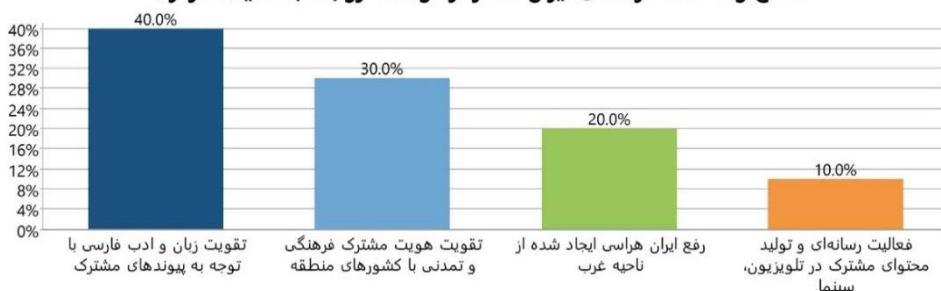
۴-۲. منافع فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در جمهوری‌های آسیای مرکزی

تحلیل گزاره‌های اسناد و مصاحبه با نخبگان، نشان می‌دهد، چهار مقوله «تقویت زبان و ادب فارسی با توجه به پیوندهای مشترک»، «تقویت هویت مشترک فرهنگی و تمدنی با کشورهای منطقه»، «رفع ایران‌هراسی ایجاد شده از ناحیه غرب» و «فعالیت رسانه‌ای و تولید محتوای مشترک در تلویزیون، سینما» مهم‌ترین مقوله‌هایی است که جمهوری اسلامی ایران، منافع فرهنگی خود را ذیل آن‌ها در کشورهای آسیای مرکزی دنبال می‌کند. جدول (۳)، سهم گزاره‌های هر یک از این مقوله‌ها و نمودار (۴)، درصد تأثیر هر یک از این مقوله‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۳: داده‌های مرتبط با منافع و اهداف فرهنگی ایران متأثر از توسعه روابط با جمهوری‌های آسیای مرکزی

Segment	Percentage
تقویت زبان و ادب فارسی با توجه به پیوندهای مشترک	40.00
تقویت هویت مشترک فرهنگی و تمدنی با کشورهای منطقه	30.00
رفع ایران‌هراسی ایجاد شده از ناحیه غرب	20.00
فعالیت رسانه‌ای و تولید محتوای مشترک در تلویزیون، سینما	10.00
TOTAL	100

منافع و اهداف فرهنگی ایران متأثر از توسعه روابط با آسیای مرکزی

نمودار ۴: درصد منافع و اهداف فرهنگی ایران متأثر از توسعه روابط با آسیای مرکزی

در جدول (۴)، با استناد به پرسش‌نامه‌هایی که در اختیار صاحب‌نظران قرار گرفت، هر کدام از مقوله‌های مرتبط با منافع و اهداف فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی صحت‌سنجی شد. در نهایت تمام این مقوله‌ها با ضریب اطمینان ۹۵ درصدی تأیید شدند.

جدول ۴: اعتباریابی مقوله‌های مرتبط با منافع فرهنگی ج.ا. ایران با تکیه بر پرسش‌نامه‌ها

منافع	درصد فراوانی					فراوانی	میانگین	خی ۲	سطح معناداری	نتیجه
	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم					
فعالیت رسانه‌ای و تولید محتوای مشترک تلویزیون، سینما	۲۵	۳۵/۹	۲۸/۱	۷/۸	۳/۱	۲۳	۳/۷۱۸۸	۲۴/۹۰۶	۰/۰۰۱	تأیید
تقویت هویت مشترک فرهنگی و تمدنی با کشورهای منطقه	۲۹/۷	۴۰/۶	۲۱/۹	۴/۷	۳/۱	۲۶	۳/۸۹۰۶	۳۳/۳۴۴	۰/۰۰۱	تأیید
تقویت زبان و ادب فارسی با پیوندهای مشترک	۳۱/۳	۴۲/۲	۱۴/۱	۱۰/۹	۱/۶	۲۷	۳/۹۰۶۳	۳۴/۴۳۸	۰/۰۰۱	تأیید
رفع ایران هراسی ایجاد شده از ناحیه غرب	۲۳/۴	۳۷/۵	۳۵/۹	۱/۶	۱/۶	۲۴	۳/۷۹۶۹	۴۰/۰۶۲	۰/۰۰۱	تأیید

در جمهوری‌های آسیای مرکزی، منافع فرهنگی ایران بر چهار محور «همکاری‌های رسانه‌ای و تولیدات مشترک»، «تقویت هویت فرهنگی-تمدنی مشترک»، «گسترش زبان و ادب فارسی» و «کاهش ایران‌هراسی ناشی از روایت‌های غربی» بنا شده است. داده‌ها نشان می‌دهد که هر چهار مؤلفه در ارزیابی خبرگان بالاتر از حد متوسط قرار گرفته و در سطح ۰/۰۰۱ معنادار هستند. فعالیت‌های رسانه‌ای و تولیدات مشترک تلویزیونی و سینمایی ابزار مهمی برای بازنمایی تصویر ایران و ایجاد زمینه روایت‌پردازی مشترک به شمار می‌روند. همچنین تأکید بر هویت تمدنی مشترک، بر پایه پیوندهای تاریخی، اسلامی و فرهنگی یکی از اصلی‌ترین مسیرهای پیشبرد منافع فرهنگی ایران است. تقویت زبان و ادب فارسی نیز از طریق دوره‌ها و برنامه‌های آموزشی، همچنان یکی از پایدارترین خطوط اتصال فرهنگی ایران با منطقه محسوب می‌شود. از سوی دیگر، بخشی از تلاش‌های رسانه‌ای ایران معطوف به کاهش ایران‌هراسی و اصلاح ادراکات منفی است. برآیند این چهار محور، تصویری از منافع فرهنگی ایران ارائه می‌کند که در آن زبان فارسی، هویت تمدنی، همکاری‌های رسانه‌ای و رفع ایران‌هراسی عناصر محوری قدرت نرم ایران در آسیای مرکزی را تشکیل می‌دهند.

۳-۴. تضاد منافع فرهنگی ترکیه و ج.ا. ایران در جمهوری‌های آسیای مرکزی

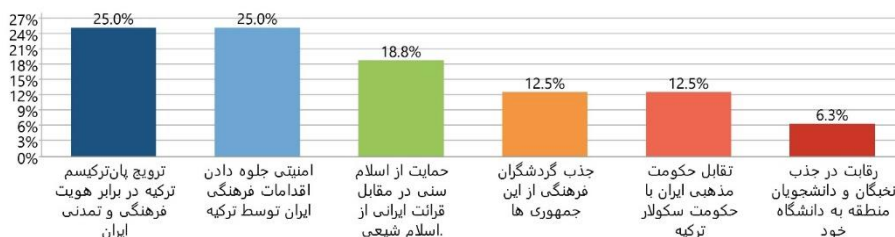
تضاد منافع فرهنگی و تبعات ژئوپلیتیکی میان جمهوری ترکیه و جمهوری اسلامی ایران در جمهوری‌های آسیای مرکزی، ذیل شش مقوله «ترویج پان‌ترکیسم ترکیه در برابر هویت فرهنگی و تمدنی ایران»، «امنیتی جلوه دادن اقدامات فرهنگی ایران توسط ترکیه»، «حمایت از اسلام سنی در مقابل قرائت ایرانی از اسلام شیعی»، «جذب گردشگران فرهنگی از این جمهوری‌ها»، «تقابل حکومت مذهبی ایران با حکومت سکولار ترکیه» و «رقابت در جذب نخبگان و دانشجویان منطقه به دانشگاه خود» تعریف می‌شود. جدول (۵)، سهم گزاره‌های هر یک از این مقوله‌ها و نمودار (۵)، درصد تأثیر هر یک از این مقوله‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۵: داده‌های مرتبط با تضاد منافع فرهنگی ایران و ترکیه متناسب با تبعات ژئوپلیتیکی توسعه روابط ترکیه با جمهوری‌های آسیای مرکزی

	Segments	Percentage
ترویج پان‌ترکیسم ترکیه در برابر هویت فرهنگی و تمدنی ایران	4	25.00
امنیتی جلوه دادن اقدامات فرهنگی ایران توسط ترکیه	4	25.00
حمایت از اسلام سنی در مقابل قرائت ایرانی از اسلام شیعی	3	18.75
جذب گردشگران فرهنگی از این جمهوری‌ها	2	12.50
تقابل حکومت مذهبی ایران با حکومت سکولار ترکیه	2	12.50
رقابت در جذب نخبگان و دانشجویان منطقه به دانشگاه خود	1	6.25
TOTAL	16	100.00

تضاد منافع فرهنگی ایران و ترکیه ناشی از تبعات ژئوپلیتیکی توسعه روابط ترکیه با جمهوری‌های آسیای مرکزی

نمودار ۵: درصد تضاد منافع فرهنگی ایران و ترکیه متناسب با تبعات ژئوپلیتیکی توسعه روابط ترکیه با جمهوری‌های آسیای مرکزی

در جدول (۶)، با استناد به پرسش‌نامه‌هایی که در اختیار صاحب‌نظران قرار گرفت، هرکدام از مقوله‌های مرتبط با تضاد منافع فرهنگی ایران و ترکیه متناسب با تبعات ژئوپلیتیکی توسعه روابط ترکیه با جمهوری‌های آسیای مرکزی صحت‌سنجی شد. در نهایت تمام این مقوله‌ها با ضریب اطمینان ۹۵ درصدی تأیید شدند.

جدول ۶: اعتباریابی تضاد منافع فرهنگی ایران و ترکیه متناسب با تبعات ژئوپلیتیکی توسعه روابط ترکیه با جمهوری‌های آسیای مرکزی با تکیه بر پرسش‌نامه‌ها

منافع	درصد فراوانی				فراوانی	میانگین	خی ۲	سطح معناداری	نتیجه
	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم				
تقابل حکومت مذهبی ایران با حکومت سکولار ترکیه	۲۶/۶	۴۳/۸	۲۰/۳	۹/۴	-	۳/۸۷	۱۵/۸۷	۰/۰۰۱	تأیید
حمایت از اسلام سنی در مقابل قرائت ایرانی از اسلام شیعی	۲۹/۷	۳۵/۹	۲۵	۷/۸	۱/۶	۳/۸۴	۲۷/۵۶	۰/۰۰۱	تأیید
ترویج پان‌ترکیسم ترکیه در برابر هویت فرهنگی و تمدنی ایران	۵۶/۳	۲۳/۴	۲۰/۳	-	-	۴/۳۵	۱۵/۲۱	۰/۰۰۱	تأیید
امنیتی جلوه دادن اقدامات فرهنگی ایران توسط ترکیه	۲۹/۷	۴۵/۳	۲۳/۴	۱/۶	-	۴/۰۳	۲۵/۲۵	۰/۰۰۱	تأیید
رقابت در جذب نخبگان و دانشجویان منطقه به دانشگاه خود	۲۵	۵۳/۱	۱۸/۸	۳/۱	-	۴	۳۳/۵۰	۰/۰۰۱	تأیید
جذب گردشگران فرهنگی از این جمهوری‌ها	۲۸/۱	۵۱/۶	۱۲/۵	۷/۸	-	۳۳	۲۹/۸۷	۰/۰۰۱	تأیید

تعارض فرهنگی ایران و ترکیه از دو الگوی متفاوت حکمرانی فرهنگی ناشی می‌شود، ایران بر سنت‌های دینی و ترکیه بر سکولاریسم و تنوع فرهنگی تکیه دارد. این تفاوت در آموزش، میراث، روایت تاریخ و رسانه نمود یافته است. در لایه دینی-فرهنگی نیز روایت‌های شیعی و سنی شبکه‌ای از آیین‌ها و هنرهای مذهبی را پشتیبانی می‌کنند و رقابت برای مرجعیت، بر ذائقه هنری و حساسیت‌های هویتی جوامع اطراف اثر می‌گذارد.

پان‌ترکیسم به مثابه چهارچوب هویت‌ساز ترکیه با تکیه بر زبان، موسیقی و نمادهای مشترک، هویت فرهنگی رقیبی می‌سازد که در جشنواره‌ها، رسانه‌ها و کتاب‌های درسی بازتاب یافته و با روایت ایرانی تاریخ و تمدن رقابت می‌کند. در حوزه رسانه، برخی کنش‌های فرهنگی ایران در روایت‌های ترکیه امنیتی‌سازی می‌شود. رقابت بر سر میراث مشترک - از نام‌گذاری شخصیت‌ها تا ثبت میراث ناملموس و مستندسازی - در صورت غلبه روایت یک‌جانبه، خطر تحریف حافظه فرهنگی و تقویت ملی‌گرایی را افزایش می‌دهد.

در عرصه جابه‌جایی فرهنگی نیز رقابت برای جذب نخبگان، بورسیه‌ها، کرسی‌های زبان و گردشگری فرهنگی جریان دارد. ترکیه با بسته‌های آموزشی - فرهنگی و زیرساخت‌های رویدادمحور شبکه‌های پویا و اثرگذاری ایجاد کرده که پیوندهای فرهنگی - اقتصادی منطقه را تقویت کرده و سهم ایران در گردش فرهنگ را کاهش می‌دهد.

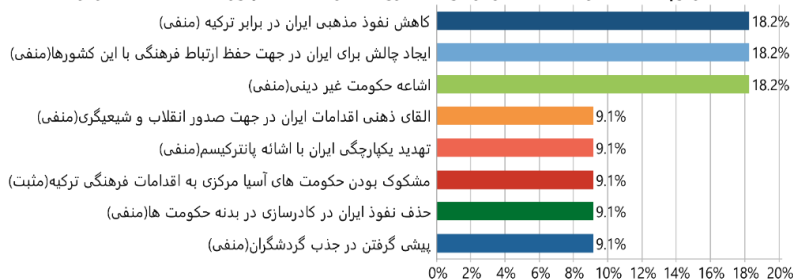
۵. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با تحلیل نفوذ فرهنگی به‌عنوان ابزار ژئوپلیتیکی نشان داد که اقدامات فرهنگی و نفوذ نرم ترکیه در جمهوری‌های آسیای مرکزی پیامدهای عمیقی برای منافع ژئوپلیتیکی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران دارد. یافته‌ها حاکی است که رقابت ایران و ترکیه در این منطقه محدود به ملاحظات اقتصادی و امنیتی نیست و در میدان‌های هویت، زبان، آموزش، رسانه، میراث فرهنگی و تعاملات نخبگانی یافته‌ها حاکی است که رقابت ایران و ترکیه در این منطقه محدود به ملاحظات اقتصادی و امنیتی نیست و در حوزه‌های هویت، زبان، آموزش، رسانه، میراث فرهنگی و تعاملات نخبگانی شکل گرفته و نظم فرهنگی و هویتی منطقه را بازتعریف می‌کند. در پاسخ به سؤال‌های فرعی، مشخص شد:

- منافع و اهداف اقدامات فرهنگی ترکیه عمدتاً شامل تقویت هویت ترک‌محور و پان‌ترکیسم، آموزش زبان ترکی، نفوذ رسانه‌ای، جذب نخبگان و تأثیرگذاری بر ساختارهای حکومتی است و از دید خبرگان در سطوح «زیاد» و «خیلی زیاد» ارزیابی شده است.

– منافع و اهداف اقدامات فرهنگی ایران بر محورهای زبان و ادب فارسی، هویت تمدنی و اسلامی مشترک، کاهش ایران‌هراسی و فعالیت‌های رسانه‌ای و هنری مشترک متمرکز است. هرچند این محورها از نظر کارشناسان اهمیت بالایی دارند؛ اما در عمل وزن آن‌ها در سیاست‌گذاری نسبت به حوزه‌های اقتصادی و امنیتی کم‌تر است. همچنین، کانون‌های تضاد منافع فرهنگی ایران و ترکیه به‌ویژه در رقابت پان‌ترکیسم در برابر هویت فارسی-اسلامی، رقابت ژئولینگویستیک، امنیتی‌سازی بخشی از فعالیت‌های فرهنگی ایران و جذب نخبگان و گردشگران نمود یافته و بازآرایی نامتوازن فضای فرهنگی-ژئوپلیتیکی منطقه را به سود ترکیه رقم زده است. در پاسخ به سؤال اصلی این پژوهش، با احصای تضاد منافع فرهنگی دو کشور در آسیای مرکزی، پیامدهای ژئوپلیتیکی فرهنگی برای ایران، در دو دسته تبعات مثبت و منفی طبقه‌بندی شده‌اند. بخش گسترده‌ای از این تبعات در دسته پیامدهای منفی برای جمهوری اسلامی ایران قرار می‌گیرند. نمودار (۶)، درصد گزاره‌ها را به نسبت مجموع گزاره‌ها نشان می‌دهد. تنها پیامد مثبت برای جمهوری اسلامی ایران، «مشکوک بودن حکومت‌های آسیای مرکزی به اقدامات فرهنگی ترکیه» بوده و پیامدهای منفی، در هفت مورد، شامل «کاهش نفوذ مذهبی ایران در برابر ترکیه»، «ایجاد چالش برای ایران در جهت حفظ ارتباط فرهنگی با این کشورها(منفی)»، «اشاعه حکومت غیردینی»، «القای ذهنی اقدامات ایران در جهت صدور انقلاب و شیعیگری(منفی)»، «تهدید یکپارچگی ایران با اشاعه پان‌ترکیسم(منفی)»، «مشکوک بودن حکومت‌های آسیای مرکزی به اقدامات فرهنگی ترکیه(مثبت)»، «حذف نفوذ ایران در کادرسازی در بدنه حکومت» و «پیشی گرفتن در جذب گردشگران» احصا گردید.

تبعات ژئوپلیتیکی فرهنگی متأثر از توسعه روابط ترکیه با جمهوری‌های آسیای مرکزی

نمودار ۶: درصد تبعات ژئوپلیتیکی فرهنگی متأثر از توسعه روابط ترکیه با جمهوری‌های آسیای

مرکزی

۵-۱. پیشنهادهای پژوهش

- ✓ برگزاری رویدادهای علمی-فرهنگی مشترک، تبادل نخبگان و ایجاد شبکه‌های آکادمیک پایدار با محوریت وزارت امور خارجه و وزارت علوم و سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی؛
- ✓ تقویت زیرساخت‌ها و تسهیل گردشگری مذهبی-فرهنگی و طراحی بسته‌های سفر مشترک مبتنی بر میراث تاریخی توسط وزارت میراث فرهنگی و وزارت امور خارجه؛
- ✓ اجرای مسابقات ورزشی و برنامه‌های تبادل برای تقویت روابط مردمی و بهبود تصویر ایران با هدایت وزارت ورزش و جوانان و وزارت امور خارجه و سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی.

فهرست منابع

- استوار، مجید؛ مرادی، سیدمهدی؛ استوار، مجتبی (۱۳۹۹)، *نقش قدرت نمادین در روابط خارجی ترکیه و آسیای مرکزی*، فصلنامه مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، سال ۳، شماره ۱.
- امینی ضیابری، سیدکاظم (۱۴۰۴)، *تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران متناسب با تبعات ژئوپلیتیکی توسعه روابط ترکیه با جمهوری‌های آسیای مرکزی*، رساله دکتری، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده امنیت ملی.
- بصیری، محمدحسین؛ خواجه‌پور، حسین؛ شهبازی، سعید (۱۳۹۹)، *نقش شبکه‌های فرهنگی غیردولتی در دیپلماسی عمومی ترکیه*، فصلنامه مطالعات سیاست خارجی، سال ۹، شماره ۳.
- پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، مؤسسه نیر ایست (۱۴۰۰)، *نقش ترکیه در تحولات آسیای مرکزی: بُعد فرهنگی و امنیتی*، گزارش تحلیلی شماره ۱۷، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۹۶)، *ژئوپلیتیک، تهران، انتشارات سمت*.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۹۸)، *جغرافیای سیاسی ایران، تهران، انتشارات سمت*.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۴۰۳)، *نظریه‌های ژئوپلیتیک، تهران، انتشارات سمت*.
- حسینی، سیدمحمد (زمستان ۱۴۰۰)، *بنیان‌های تمدنی رفتار ژئوپلیتیکی ایران*، فصلنامه پژوهش‌های ژئوپلیتیک، سال ۲۳، شماره ۴.
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال؛ فتحعلی، محمد (بهار ۱۳۹۸)، *هدف‌ها و مطلوبیت‌های سیاسی-امنیتی ترکیه در تحولات غرب آسیا و شمال آفریقا*، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال ۱۷، شماره ۱.
- رضایی، مهدی؛ حسینی، سیدمحمد؛ نجفی، زهرا (پاییز ۱۳۹۹)، *تحلیل قلمروهای ژئوپلیتیک طبیعی و ادعایی در روابط ایران و ترکیه*، فصلنامه پژوهش‌های ژئوپلیتیک، سال ۲۲، شماره ۳.
- قنبری، حمید (بهار ۱۴۰۱)، *قدرت نرم ترکیه در آسیای مرکزی: مطالعه موردی پان‌ترکیسم و هویت فرهنگی*، فصلنامه مطالعات استراتژیک منطقه‌ای، سال ۱۲، شماره ۱.
- کولایی، الهه؛ باقری، سعید (تابستان ۱۴۰۱)، *چالش‌های دیپلماسی فرهنگی ایران در آسیای مرکزی*، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال ۲۷، شماره ۱۱۶.

کولایی، الهه؛ کاویانی فر، پیمان (۱۴۰۱)، *ایران و ترکیه در مجموعه امنیتی آسیای مرکزی*، فصلنامه دانشگاه آزاد اسلامی، سال ۳۰، شماره ۳۰۴.

ملکی، محسن (۱۴۰۲)، *سیاست فرهنگی خارجی ایران: موانع و فرصت‌ها در آسیای مرکزی*، فصلنامه مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، سال ۵، شماره ۲.

داوداوغلو، احمد (۱۳۹۱)، *عمق راهبردی: موقعیت ترکیه در صحنه بین‌المللی*، ترجمه نوحی‌نژاد ممقانی، تهران، انتشارات امیرکبیر.

میرزایی، عزت‌الله؛ کشاورز مقدم، الهام (۱۴۰۳)، *بدیلی شناخت‌شناسانه برای ایجاد عمق راهبرد فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در جهت‌دهی به افکار عمومی جهان*، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال ۲۲، شماره ۸۸.

References

- Avatkov, D. (2018), "*Pan-Turkism as a geopolitical tool in Turkish foreign policy*", Journal of Eurasian Studies, Vol. 9, No. 2, pp. 134–145.
- Balci, B. (2014), *Turkey's Relations with Central Asia: New Dimensions of Turkish Foreign Policy*, London, Routledge.
- Cooley, A. (2018), *Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia*, Oxford, Oxford University Press.
- Flint, C. (2022), *Geopolitics and Power: Understanding Global Politics*, Oxford, Oxford University Press.
- Landau, J. M. (2015), *Pan-Turkism: From Irredentism to Cooperation*, London, Hurst & Company.
- Majidi, M., & Shojaee, Z. (2021), "*Iran's cultural diplomacy in Central Asia: Challenges and opportunities*", Asian Affairs, Vol. 52, No. 2, pp. 287–306.
- Valdai Club (2025), *Multilateral Frameworks and Cultural Cooperation in Central Asia: Prospects for Regional Integration*, Moscow, Valdai Discussion Club Report.
- Wastnidge, E. (2017), "*Soft power in Iranian foreign policy: Religion, culture and ideological affinity*", The International Spectator, Vol. 52, No. 1., 75–92.